

Tretji spol ni konst

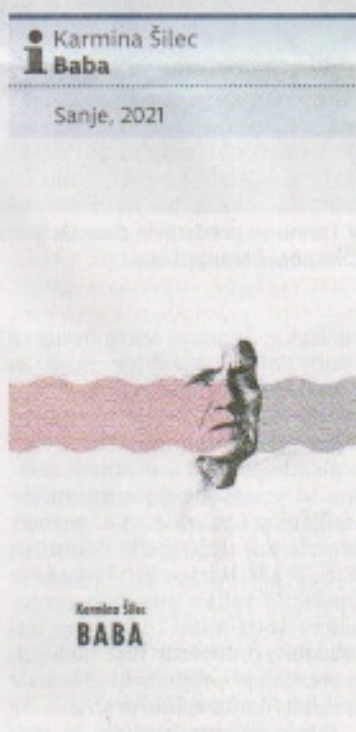
Baba Trilogija Karmine Šilec na svojstven način interpretira fen

Sama sem in sama želim ostati. Sama sem, obrobna in obrekovana, sama sem prvinska in utelešena, sama sem, kajti vsaka žalost me prizadene. Sama sem in sama želim ostati, in nosim hlače, da bi mi bilo lažje. Odlomek iz pesmi z naslovom *Ednina* je morda dovolj ilustrativen uvod v izjemen multimedijski projekt *Baba* Karmine Šilec, ki poleg glasbeno-scenskega dela obsega tudi svojevrstno knjižno novelistično-esejistično-pesniško knjižno trilogijo.

PETER RAK

Izhodišče in osrednja tema projekta je sicer fenomen viržin, zapriseženih devic ali burneš, ki prevzamejo moško identiteto in opravila ter vse življenje preživijo v celibatu. Nekdaj je bil razširjen na južnem Balkanu, danes pa ga je mogoče zaslediti le še izjemoma. Vendar trilogija daleč presega zgolj fascinacijo s tem nenavadnim etnološkim in antropološkim fenomenom, tukaj ne gre za hladno deskriptivnost na eni ali eksotiziranje tematike na drugi strani, temveč za celovito refleksijo o Balkanu.

«Ko so Evropejci in Američani nenadoma spoznali, da imajo plemena na Balkanu tudi zakone in kulturo, celo homersko epsko pesništvo – in ne le to: celo hipertrofijo pravil in zakonov in epov! – so v te obrobne dežele južne Evrope začeli romati celi bataljoni znanstvenikov, novinarjev in popotnikov, intelektualnih nomadov. Skozi kraje so defilirali razni tipi, ki so zbirali in katalogizirali vse, kar je mogoče zbrati in katalogizirati: zakone, zgodbe, pesmi, vzorce, slike, recepte, predmete, glasbi-

la, zgodovine usode. Nastajali so etnografski, antropološki in potopisni spisi, fotografske serije in dokumentarni filmi. Cerkve, konje, vojne, družine, ženske, plemena, pastirje, pesnike, vojake, vagone, starke, človeške značaje, lokalne imaginarije, civilizacije ... vse to so zavijali v tradicionalne noše,» zapiše avtorica v intermezzu ene od zgodb, prav takšnemu pristopu pa se kljub integraciji vsega naštetega sama zelo uspešno izogne.

Idealna sinteza

Pravzaprav je to delo skoraj idealna sinteza intelektualne radovednosti, akademske discipline in preciznosti – avtorica je večji del enoletnega bivanja na inštitutu

za napredne študije Radcliffe na Harvardu namenila raziskovanju te tematike ter pri tem odlično izkoristila njihova bogato knjižnico – ter strastne afinitete in intimnega razumevanja okolja. Morda je v tem primeru slovenska pozicija skoraj optimalna, saj po eni strani ponuja prednosti geografske bližine, predvsem pa pristno identifikacijo, ki temelji na pretekli skupni zgodovini ter tako omogoča dešifriranje ne samo posameznih pojavov, temveč celostne mentalitete in nenazadnje družbene atmosfere v tem delu jugovzhodne Evrope. Obenem pa omogoča določeno distanco, saj bi lahko v nasplošnem primeru zapisi kaj hitro zdrknili na raven povsem subjektivnih izpeljav ali celo sentimentalnega romantiziranja.

Osrednja knjiga *Kolosalna balkanska fikcija* prinaša zgodbe o desetih viržinah. Čeprav je v uvodu knjige nekakšen imaginarni zemljevid, ki posamezne »junakinje« oziroma »junake« umešča celo na domnevno natančno določene koordinate, pripoved pa z nekaterimi prvoosebnimi vložki ali celo žurnalistično obarvanimi intervjuji daje vtis dokumentarnosti, gre za fiktivne zgodbe. Vendar te niso zastavljene arbitrarno, osebe in dogodki temeljijo na stvarnih in tudi dokumentiranih premisah, toda dejstva so predstavljena v nekakšni psevdoromansirano-esejistični različici, atributi se poljubno pripisujejo posameznim osebam. Pač nekako v slogu klasičnega pripovedovanja zgodbe v smislu ustnega izročila, ki sicer izhaja iz stvarnih dogodkov, vendar ne samo dopušča, temveč tudi spodbuja imaginacijo in improvizacijo, da se doseže kar najbolj dramatičen učinek.

Struktura današnjega časa

fenomen virdžin in ob tem še celovit imaginarij Balkana

Brez vrednostnih ocen in moraliziranja

Bralec tako sicer izve, kakšne okoliščine so pripeljale do tega, da so posamezne ženske oziroma deklice prišle do položaja virdžin oziroma so bile v to tako ali drugače prisiljene. Te okoliščine so bile zelo različne, vendar to niti ni najpomembnejše. Kot tudi ni v ospredju anekdotičnost, čeprav so zgodbe spretno fabulizirane in dovolj pla-

z osrednjo temo, je v svoji pisanosti, dinamiki, očarljivi nekonsistentnosti in iracionalnosti nekako »balkanski« že sam po sebi. Poleg tega avtorica zgodb ne zaključuje v klasičnem smislu, tako kot forma je tudi vsebina odprta, saj ni nobenih apriornih zaključkov, še manj vrednostnih ocen, moraliziranja ali opominov. Stanje stvari pač nekako je takšno, kot je (oziroma je bilo), zajeto v vsej svo-

jakšnih apriornih tez, očitno ne želi ničesar prispevati k naraščajoči konfliktnosti, pa vendar so njena razmišljanja daleč od omladnosti.

Prevladujejo lucidni priložnostni zapisi, ki so nastali na različnih koncih sveta, od New Yorka, Bostona, New Orleansa in Kansas Cityja do Bressanona, Ulcinja in Novega Sada, skratka, z neko zemljepisno, predvsem pa miselno in čustveno distanco. Ki nekako brez pretencioznosti predstavijo določene fenomene, vključno s tako imenovanim tretjim spolom, ki nikakor ni konstrukt sodobnega časa. »Androgin kot izvorni spol je vpleten v mit o stvarjenju in se pojavlja že v Platonovem Simpoziju. Podobne reference lahko najdemo v mezopotamskih, indijskih in judovskih kulturah. Primeri, ko sta prepoznana več kot dva spola, so izpričani med številnimi populacijami z alternativnimi spolnimi identitetami: hidžre v Indiji, kathoeji na Tajskem, muxe v Mehiki, fa'fafine v Polineziji, guevedoche v Dominikanski republiki, waria v Indoneziji ... In nenazadnje bacha poch v Afganistanu, ki je zelo podoben fenomen kot virdžine na Balkanu, saj družine brez sinov izberejo hčerko, ki bo živila in se obnašala kot deček.«

Dovršena sinteza žanrskih zvrsti

Načini zapisov se razlikujejo, včasih je to zgolj miselni utrinek, drugič daljši notranji monolog, pojavijo pa se tudi transkripti priložnostnih dialogov, kjer avtorica pred bolj agresivnimi in brezkompromisnimi stališči praviloma zavzame bolj nevtralnno držo. Morda njen pristop najbolje ilustrira poglavje *Diagonisticiranje*: »Ker so tako posebne, nenavadne, skoraj

neznane in zato osupljiv pojav, so se virdžine znašle v krempljih radovednosti. Postale so nekakšni evropski Tarahumaranci in po atraktivnosti so prav podobne Indijancem iz mehiških gora Sierra Nevada. Z Ramaruri, ki so razvili tradicijo dolgotravnega teka, si virdžine delijo veržno kajenje tobaka, pitje alkohola in predvsem horde antropologov, novinarjev in drugih raziskovalcev, ki poskušajo najti njihove skrite domove v visokih gorah.« Karmina Šilec se nikakor ne želi pridružiti tovrstnim observacijam, ki imajo pogosto zgolj površen senzacionalističen značaj ali pa fenomen virdžin celo umeščajo v nekakšen kabinet čudes.

Trilogijo zaokrožajo zbirka tako imenovanih endemičnih pesmi ter dve zgoščenki, kjer z glasbo finske skladateljice Tellu Turka poezija zazveni še kot glasbeni projekt. Res izjemno obsežna in predvsem domišljena ter vsestranska doza Balkana, ki ne sprejema poenostavljenih etnoloških, antropoloških in folklornih vzorcev, še manj sprejema črno-bele politične in sociološke izpeljave. Glede na to, da gre za tovrsten literarni prvenec avtorice, vse tri knjige presenetijo z dovršenim slogom, spretno sintezo mestoma raznorodnih žanrskih zvrsti, plastičnim orisom protagonistov in dogajanja ter precizno dozo simbolike in metaforike, ki je praviloma zastavljena bolj ironično kot pa v smislu mistifikacije. Če dodamo še senzibilnost, empatičnost in pristno osebno involviranost, je to kljub izredno širokemu in raznorodnemu narativu svojevrstno izvezen literarni mozaični vzorec, ki je zaključena celota in vendar pušča bralcu možnost neskončnih variacij in interpretacij.

Ves ta preplet dejstev, zgodovinskih okruškov, legend, govoric, dokumentarnih virov, vtisov, domišljijjskih vložkov in observacij, ki včasih zgolj bežno korespondirajo z osrednjo temo, je v svoji pisanosti, dinamiki, očarljivi nekonsistentnosti in iracionalnosti nekako »balkanski« že sam po sebi.

stično predstavijo vse zaplete, ki spremljajo takšno odločitev, od reakcij okolja do razvijanja posebnih spretnosti in znanj, ki jim omogočijo eksistenčno podstat in nekakšen eksistencialni smisel in okvir. Osrednji čar pripovedi pa je pravzaprav celoten zbir sugestivnih osebnih portretov, predstavitev arhaičnih, pogosto zelo krutih običajev, verovanj, vraž, pa tudi bolj sodobnih, občasno celo aktualnih dogodkov. Občasni časovni preskoki ironično in nemalokrat nekoliko nostalgično reflektirajo tudi našo tako imenovano polpreteklo zgodovino, vse skupaj pa je dopolnjeno s pogostimi osebnimi reminiscencami.

Ves ta preplet dejstev, zgodovinskih okruškov, legend, govoric, dokumentarnih virov, vtisov, domišljijjskih vložkov in observacij, ki včasih zgolj bežno korespondirajo

ji kontradiktornosti, pomisleki in polemični ugovori se zdijo povsem odveč, virdžine so le en, seveda precej ekskluziven del balkanskega imaginarija, ki je venomer znova obenem predmet fascinacije in vzvišenega zavračanja ter izmeničnega izjemnega zanimanja in popolne pozabe.

Teh principov se delno drži tudi druga knjiga v trilogiji *Baba*, ki ima sicer pust in prozaičen naslov *Katalog*, vendar je daleč od kakšnega inventarnega seznama ali slovarja pojmov. No, nekaj je enciklopedičnih naštevaj, vendar prevladujejo osebna razmišljanja o različnih temah. Virdžine se pač specifično umeščajo v danes izredno popularno in polemično debato o spolni identiteti, tezah o preživelih konceptih spolne binarnosti in cispolnem determiniranju. Tudi tukaj Karmina Šilec ne uporablja